

Drukwerk

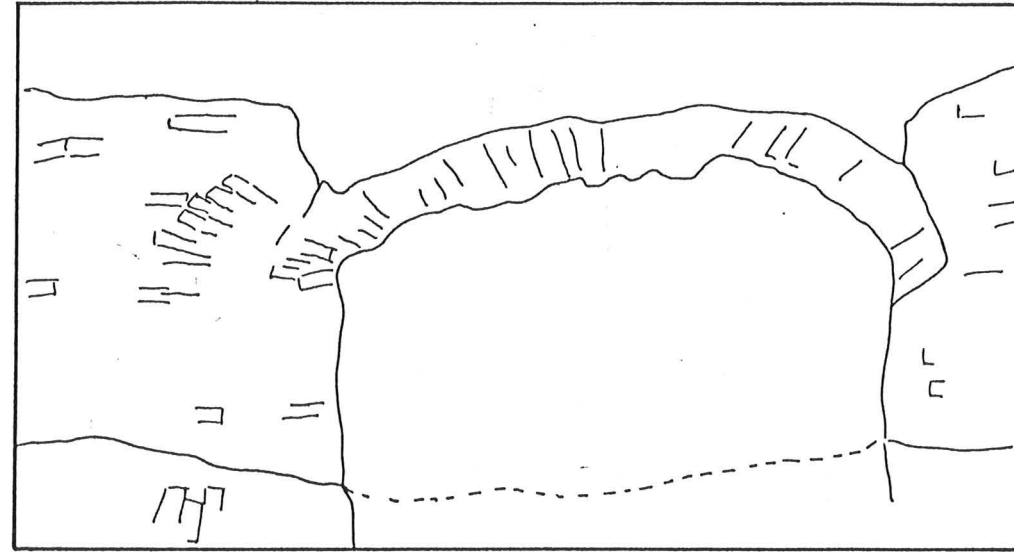
REDACTIE RENUS
Geregracht 50
2311 PB LEIDEN

PORT BETAALD
LEIDEN

'RENU'S'

MEDEDELINGENBLAD VAN DE

A.W.N. AFD. RIJNSTREEK

Leiden, Langebrug: keldergewelf. Tekening door D. van der Kooij naar foto, genomen schuin van boven (dus perspectief iets verkort). Hoogte van onderzijde sleuf (stippellijn) tot kruin van gewelf ca. 1.75 m. Diepte sleuf vanaf straatniveau ca. 1.75 m. Wegens brokkeligheid van metselwerk is detaillering erg onduidelijk.

Nota Bene: de jaarvergadering is op 17 mei a.s. en het bezoek aan Archeon op 8 mei.

Renus is een uitgave van de afdeling Rijnstreek van de Archeologische Werkge-
meenschap voor Nederland (A.W.N.).

Renus verschijnt tenminste tweemaal per jaar. Oplage 200 stuks.

Redactie: P.J.M. de Baar.

Redactieadres: Geregracht 50, 2311 PB Leiden (werkruimte Rijnstreek).

++++++
Gegevens uit *Renus* mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronver-
melding en een kopie van het artikel, waarin gegevens uit *Renus* werden
verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

++++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u
weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de
volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-764072

S. Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 01720-94986

Gijsbert Jansen, Chopinlaan 45, 2394 GK Hazerswoude, tel. 01714-13276

Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerk-
zaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een
kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met de opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u in
de veldwerk-agenda zien, welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort
zullen komen. Voor de preciese gegevens over plaats en tijd kunt u de boven-
staande telefoonnummers bellen. Met nadruk wordt er op gewezen, dat
ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Geregracht 50 te
Leiden, elke maandag (behoudens als er een lezing is) vanaf 20.00 uur.

Opgave nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij de administratie van de A.W.N.,
Postbus 44120, 3006 HC Rotterdam. Het lidmaatschap kost voor volwassenen f
55,- per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Westerheem*.
Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking
met de afdeling.

Aan de leden.

In deze *Renus* treft U, zoals gewoonlijk, de stukken van de afdelingsjaarvergadering aan. Deze vergadering zal, net als vorig jaar, plaatsvinden in het Gemeentearchief Leiden.

Na de vergadering zal de heer drs. W.A.M. Hessing een lezing houden over de recente ontdekking van het tracé van de Corbulogracht.

In de officiële uitnodiging voor de afdelingsjaarvergadering ziet U onder het punt Bestuursmutaties dat er nogal wat wijzigingen plaatsvinden. Een en ander vraagt om een toelichting. Suus Sprey gaat een jaar door de Verenigde Staten toeren. We zullen haar gezelschap, kennis en ervaring voor enige tijd moeten missen. Joanna Aldred gaat tot onze grote spijt verhuizen naar Groningen. De afdeling aldaar kan de handen dichtknijpen met zo'n (bestuurs)lid. Wij zien haar met lede ogen gaan. Ondergetekende kreeg een maand na de vorige jaarvergadering een nieuwe, zeer tijdrovende baan. Die verandering betekende dat ik na juni 1992 al nauwelijks tijd meer had voor het voorzitterschap. Aangezien de afdeling een voorzitter nodig heeft die in alle activiteiten ruim kan participeren, heb ik het bestuur voorgesteld een nieuwe voorzitter te zoeken.

De A.W.N.-afdeling Rijnstreek is door Archeon (Aphen aan den Rijn) uitgenodigd voor een lezing en een rondleiding op 8 mei a.s. om 10.00 uur. Deze uitnodiging heeft geen aanbeveling nodig; het zal wel storm lopen (nadere informatie S. Sprey).

Tot zover en tot ziens op de jaarvergadering.

Gijsbert Jansen.

JAARVERSLAG 1992-1993.

Dit jaarverslag heeft betrekking op het jaar 1992 en het eerste deel van het (bestuurs)jaar 1993. De achtergrond hiervan is dat via de oude systematiek oude informatie uit het begin van 1992 nu pas in het jaarverslag wordt verwerkt, terwijl de meest actuele gebeurtenissen uit het eerste deel van 1993 pas in mei 1994 aan de orde kunnen komen.

Leden

De afdeling Rijnstreek telde op 31 december 1992 163 leden, waaronder een aantal jeugd- en huisgenootleden. Dit aantal is ongeveer gelijk gebleven ten opzichte van het aantal op dezelfde datum in 1991. Het in het vorige jaarverslag genoemde aantal van 175 leden is, zoals op dat moment reeds terecht werd opgemerkt, onjuist omdat per abuis een aantal verzendadressen ten behoeve van de *Remus* en buitenleden als gewone leden waren aangemerkt.

Bestuur

Na de bestuursvergadering op 12 mei 1992 had het bestuur de volgende samenstelling:

G. Jansen	voorzitter
E. Sprietsma	secretaris
G. Louwes	tweede secretaris
F. Vervae	penningmeester
S. Sprey	lid
J. Aldred	lid
P. van den Broeke	adviserend lid

Uit de agenda voor de ledenvergadering kunt U opmaken dat dit jaar meer bestuursmutaties optreden dan was voorzien. Mevrouw Sprey heeft sinds 1985 zitting in het afdelingsbestuur. Het afgelopen jaar was het laatste jaar van haar tweede vierjaarlijkse periode als bestuurslid. Zij is daarom reglementair niet meer herkiesbaar.

De heer Jansen heeft, vanwege onverwachte drukke werkzaamheden, helaas geen mogelijkheden meer om het voorzitterschap op een voor hem en de afdeling zinvolle wijze te kunnen vervullen. Ook mevrouw Aldred zal tot haar spijt het bestuur moeten verlaten, omdat zij naar Groningen gaat verhuizen.

Door deze veranderingen komt onder andere de post van voorzitter vacant. Het bestuur stelt voor de heer E. Sprietsma als voorzitter te kiezen. Verder

zijn de heren L.A. den Hollander en B. van den Berg bereid gevonden zich voor het bestuurslidmaatschap kandidaat te stellen. Als de ledenvergadering instemt met het bestuursvoorstel komt de post van secretaris vacant. Het is helaas nog niet gelukt voor deze post een kandidaat te vinden.

Het bestuur is de afgelopen periode elf maal bijeengewees. Ook ditmaal zijn, om energiekosten in het gebouw Geregracht te drukken, enkele vergaderingen bij bestuursleden thuis gehouden. Enkele hoofdonderwerpen, die op de vergaderingen besproken zijn, betreffen:

- Onze afdeling bestaat in november van dit jaar 20 jaar. Evenals bij het tienjarig jubileum heeft een aantal enthousiaste leden het plan opgevat een aflevering van *Westerheem* te vullen met artikelen, die in dit geval met name betrekking zullen hebben op de opgraving Couvée, Alphen aan den Rijn.
- Van de Stichting Vrienden van Oud Hillegom bereikten ons berichten dat voor eventuele in die gemeente te verrichten opgravingen vanuit de AWN-afdeling Kennemerland nauwelijks capaciteit beschikbaar is. Men verzocht ons te onderzoeken of die gemeente niet bij onze afdeling ondergebracht kon worden. Dit leek het bestuur, gelet ook op de provinciegrens, niet onlogisch. Het hoofdbestuur en de (twee) AWN-leden uit Hillegom, alsmede het bestuur van de afdeling Kennemerland, hebben tegen deze overgang geen bezwaar. Voorgesteld wordt dan ook het Huishoudelijk Reglement (waarin de gemeenten die onze afdeling omvat genoemd worden) aan te passen.
- In het kader van de fondsenwerving zijn dit jaar enkele Rotaryclubs in ons werkgebied benaderd met het verzoek te bezien of van die zijde mogelijkheden bestaan een structurele bijdrage ter verlichting van onze exploitatielasten te verstrekken. Inmiddels is een eerste contact met een van de clubs lopende.
- Aan de buitenzijde van het gebouw Geregracht moest hoognodig schilderwerk worden verricht. Het bestuur heeft de heren Den Hollander, De Baar, Van der Kooij, Van den Berg, Sprietsma en Jansen bereid gevonden daarin een deel van hun vrije tijd te investeren. Hulde!

De afdeling is dit jaar niet vertegenwoordigd geweest op de Leidse Uitdag in de Pieterskerk. In plaats daarvan is een stand bemand op de Informatiemarkt Ouderen in het Leidse Volkhuys op 5 april 1992.

Namens de afdeling heeft de heer Van der Kooij zitting in de Archeologische Begeleidingscommissie van de gemeente Leiden. Deze commissie heeft echter

in het geheel geen activiteiten ontplooid omdat er nog geen duidelijkheid bestaat over het archeologie-beleid van het gemeentebestuur en de benoeming van een (nieuwe) archeologisch medewerker.

Door omstandigheden is het dit jaar helaas niet mogelijk geweest een vertegenwoordiging naar de regionale en jaarlijkse afgevaardigdenvergadering te zenden.

Lezingen

De afgelopen periode werden de volgende lezingen gehouden:

J.P. ter Bruggen	Vlaardingën, van Merovingisch oeverwaldorp tot haringstad.
drs. A. Verhoeven	Middeleeuws aardewerk in Noord- en Zuid-Nederland.
dr. R.C.G.M. Lauwerier	Bot, beest, boer en andere zaken. Enkele voorbeelden uit het onderzoek van dierebotten.
drs. L. Smits	Het fysisch-antropologisch onderzoek van het Romeinse grafveld te Valkenburg.
drs. J.D. van Dam	Delfts aardewerk 1560-1800.
dr. R.M. van Heeringen	Verdwenen burchten en verdronken dorpen: recente archeologische ontdekkingen in Zeeland.
dr. L. van der Valk	De geologische ontwikkeling van de Oude Rijnmond: een 6000 jaar durend gevecht tussen rivier en zee.
dr. C. van Driel-Murray	Barakken en hun bewoners: een beroepsleger in koloniale dienst.

Zoals velen van U al zullen hebben gemerkt worden de lezingen met ingang van 1993 niet meer in gebouw 55 van het AZL gehouden, maar in de zaal van het Gemeentearchief aan de Boisotkade/Vliet.

Het bestuur wil op deze plaats mevrouw Van der Meulen haar dank betuigen voor de vele jaren dat zij de verzorging van de zaal in het AZL op zich heeft genomen. Daarnaast is het bestuur de heer De Baar dank verschuldigd voor zijn bijdrage in het vinden van de nieuwe ruimte.

Publiciteit en tentoonstellingen

Tot slot mag zeker niet onvermeld blijven dat in *Westerheem* jaargang 41 nr. 4

van augustus 1992 een artikel met als titel 'Romeinse bewoningssporen langs de Oude Rijn ten westen van Alphen' van de hand van onze leden Aldred, Sprey en Wassink heeft gestaan. Dit betreft de publicatie van de opgraving Alphen-Rijksweg/Lemkes uit 1987.

Bij gebrek aan veldwerk bestond er dit jaar weinig gelegenheid d.m.v. publiciteit rond opgravingen de aandacht op de vereniging te vestigen. Bij de opgraving te Koudekerk werd met het oog op de belangen van de grondeigenaar en aannemer daar bewust van afgezien. Eerst na beëindiging van de werkzaamheden van de aannemer daar bewust van afgezien. Eerst na beëindiging van de werkzaamheden van de aannemer werd aan de plaatselijke correspondent van de *Rijn en Gouwe*, die zo welwillend was geweest geen actieve nieuwsgaring te bedrijven, opening van zaken gegeven. Haar artikel verscheen eind december.

De Leidenaar drukte een paginagroot artikel: 'Archeologische werkgroep in voormalig rioolgebouwtje', waarin ons werk en onderkomen belicht werd.

Aan een tweetal tentoonstellingen werd meegewerkt. Gedurende voorjaar en zomer gaf de Oudheidkamer te Koudekerk in "Uit kast en klei" een overzicht van locale archeologische vondsten uit opgravingen van ROB en AWN en losse vondsten uit particulier bezit, vaak van eigen erf. Speciale aandacht werd gegeven aan het belang van vondstmeldingen. Tevens is een archeologisch spreekuur gehouden, waarop ook materiaal uit de wijdere omgeving (Langeraar) werd aangedragen. Een en ander leverde ook nog enige kranten-publiciteit. Al deze activiteiten blijven niet zonder gevolgen: contacten met bevolking en gemeentebestuur verlopen aanmerkelijk soepeler dan in gemeenten, waar wij ons minder (kunnen) profileren.

Eind van het jaar stond in de tentoonstellingsruimte van de Historische Vereniging Alphen aan den Rijn de expositie "Romeinse opgravingen aan de grenzen van Alphen". Ons aandeel betrof de bovenvermelde opgraving Lemkes 1987. Het Rijksmuseum van Oudheden vulde de andere helft met de opgraving De Schans 1989.

Het Symposium Amateurarcheologie in Zuid-Holland bood de afdeling de gelegenheid haar kasteelonderzoek te presenteren in een lezing van D. van der Kooij.

Werkavonden

Op maandagavond werd hoofdzakelijk gewerkt aan de uitwerking van de

opgraving Alphen Julianastraat/Couvée. De eerste determinatie op formulieren per vondstnummer kwam gereed. Daarna werd doorgegaan met de bewerking van de verschillende categoriën. Leer en hout zijn inmiddels door de specialisten bekeken. Versierd terra sigillata, amphoorscherven en bot werden overgebracht naar de R.O.B. Het metaal ging naar de restauratieafdeling. Een begin is gemaakt met het bekijken van de vondsten per spoor, met name de middel-eeuwse mestkuilen.

Van Koudekerk-Klein Poelgeest werd de grote hoeveelheid roodbakkend aardewerk uit de grachten gereedgemaakt voor het Provinciaal Bodemarchief. Het botmateriaal is bijeengezocht ter specialistische bewerking. Een allereerste aanzet is gegeven aan het tekenwerk.

Met Voorschoten-Roucoop kwamen we dit jaar niet verder dan het wassen van het grootste deel van de vondsten uit 1991. Diverse kleine vondstgroepen uit Voorschoten en Leiden zijn direct gewassen.

Een hoeveelheid aardewerk, door de eigenaar gevonden op het terrein van de voormalige buitenplaats Bijelust te Hazerswoude-Rijndijk, werd gedetermineerd.

Mede omdat geen nieuwe en geschikte voorwerpen binnenkwamen, is er dit jaar weinig gerestaureerd.

Veldwerk 1992

De tendens van het voorgaande jaar zette zich dit jaar door. Eén opgraving, Koudekerk, Hondsdijkse polder, had een duur van een maand (full-time) en bood een groter aantal leden de gelegenheid eens een zaterdag te graven. Alle overige activiteiten waren van korte duur, met twee of drie leden voldoende bemand en vonden noodzakelijkerwijze meestal doordeweeks plaats. Een beknopt overzicht volgt.

Alphen aan den Rijn, polder Steekt.

In een afkleiing werden sporen gesignaleerd, die mogelijk zijn toe te wijzen aan de Romeinse (limes)weg op de Zuidoever van de Rijn. Een profiel is getekend, waarin misschien nog één bermsloot te onderkennen is. Veel was verstoord door langwerpige ingravingen, waarschijnlijk (post)middeleeuwse kleiputten.

Leiden, Bontekoestraat.

Op een saneringsterrein even buiten de stadssingels werd d.m.v. een ééndaagse opgraving getracht licht te werpen op de vondst van een ingraving met 14/15e-eeuws scherfmateriaal. Het gehele vlak bleek verstoord door ingravingen,

sommige met in de bovenlaag veel houtskool. Dit alles een gevolg van 14/15e-eeuwse kleiwinning, waarschijnlijk ten behoeve van de steenbakkerij. Naast aardewerkfragmenten werd ook een fragment van een stenen vijzel en stukken daktegels aangetroffen.

Leiden, Hooigracht 86.

In het kader van een bouwhistorisch onderzoek in een pand, waarin o.a. nog een 15e-eeuws houtskelet bewaard is, werden in de vloer een paar aardige vondsten gedaan. Aanwezig bleek nog de oorspronkelijke watersteeg tussen de panden in de vorm van een afvoergoot in Gobertangesteent. Ook een haardplaats met meerdere aspotten werd aangetroffen.

Oegstgeest, Geversstraat.

Op een bouwplaats op de strandwal zijn enkele boringen gezet; nader onderzoek was overbodig. Ook enige andere plekken in Oegstgeest werden nagelopen.

Rijnowoude, Koudekerk-Hondsdijkse polder.

Diep in de polder tegen de Molenwetering aan werden resten van inheems-Romeinse bewoning gevonden. De woonplaats zelf werd niet aangetroffen - wel twee iets rondlopende sloten en een aantal greppels. De diepste en buitenste van de twee sloten is mogelijk een segment van een over meerdere van de huidige percelen lopende omgrachting van het woonerf. De andere sloot bevatte een voor zover tot nu toe bekend uniek fenomeen: een bodembedekking uit bies, riet o.i.d., zeer zorgvuldig neergelegd.

Voorschoten, vier locaties.

Leif Erikson: In een bouwput ten oosten van Roucoop gelegen werden vier sloten en een greppel zichtbaar. De greppel kan op stratigrafische gronden uit de IJzertijd stammen; er waren geen vondsten om dit te staven. Twee van de sloten kunnen tot het kasteelcomplex gerekend worden.

Schoolstraat-Gevers Deynootschool: Een rioolsleuf door het pand leverde uit een afvalkuil een grote hoeveelheid midden 19e-eeuws materiaal. De samenstelling van deze vondstgroep illustreert aardig de opkomst van het industriële aardewerk naast het ambachtelijk vervaardigde. Van de stort van de sleuf kwam een langwerpig blok tufsteen. De directe nabijheid van de dorpskerk lokt de veronderstelling uit, dat dit verband kan houden met een vroegere (b.v.

12/13e-eeuwse) bouwfase van de kerk. Volgens de geïllustreerde monumentenbeschrijving (E.H. ter Kuile, 1944) bevat het oudste deel van de huidige kerk, namelijk de toren, geen tufstenen delen.

Schoolstraat-hoek Erasmusstraat: Inspectie tijdens de sloop van het laat 19e-eeuwse pand op dit perceel gaf het beeld, zoals bekend langs deze rand van het dorpscentrum: niets interessants. Na heiwerk werd de bouwput bijna een meter verdiept. Nog steeds was het ongeroerde standwalzand niet zichtbaar. Een proefputje om dit te vinden produceerde verrassend genoeg ook een scherf Paffrath aardewerk (11e/12e eeuw). Wegens de bouw was graafwerk verder niet meer mogelijk. Kennelijk is ook aan deze zijde van het dorp de ophoging aanzienlijk geweest. Bij de eerstvolgende gelegenheid zullen wij ons moeten beijveren om toch eens enige proefsleuven te organiseren.

Rosenburgh: Het terrein van dit voormalige kasteel herbergt thans de gemeentelijke begraafplaats. Voor uitbreiding werd van een groot terrein de cultuurlaag verwijderd. Helaas leverde dit nog geen goed archeologisch leesbaar vlak op. Een onduidelijke ingraving bevatte puinbrokken (datering steenmaat: 17e/18e-eeuw) en scherven (vanaf 15e eeuw).

Warmond, Lokhorst.

De waarschijnlijk nog slechts povere restanten van dit grote kasteel worden bedreigd door een bouwproject. Proefputjes toonden een puinconcentratie aan, waartussen kloostermoppen, en de houten plaatfundering van een volledig weggesloopte (17e eeuwse?) muur.

Algemeen

Regelmatig vond overleg plaats met de provinciaal archeoloog drs. W. Hessing en zijn plaatsvervanger drs. J. van der Roest. Contacten met de provinciaal assistent F. Kleinhuis waren frequent; de opgraving Koudekerk kreeg een officiële R.O.B.-status en werd in samenwerking met hem uitgevoerd. Op verzoek van de provinciaal archeoloog vonden ook verkenningen plaats in gemeenten waar wij weinig contacten hebben: Sassenheim en Bodegraven/Nieuwerbrug.

De heer Bervaes van AWN-afdeling 15 (Betuwe) was zo vriendelijk naar het westen te komen om een drietal leden een inleiding te geven in de archeologische interpretatie van infrarood luchtfoto's. Met name voor veldverkenningen kan dit van groot belang zijn.

UITNODIGING TOT HET BIJWONEN VAN DE AFDELINGSVERGADERING

De vergadering zal gehouden worden op maandag 17 mei aanstaande (dus niet 3 mei, zoals eerder aangekondigd), in de tentoonstellingszaal van het Gemeentearchief, Vliet 45. Het gebouw is toegankelijk vanaf de Vliet of vanaf de Boisotkade, door de tuin. De vergadering vangt aan om 20.00 uur.

De agenda luidt als volgt:

1. Opening.
2. Ingekomen stukken.
3. Notulen van de vergadering van 12 mei 1992 (opgenomen in deze *Renus*).
4. Jaarverslag van de secretaris over het bestuursjaar 1992/3 (opgenomen in deze *Renus*).
5. Verslag Kascontrôlecommissie.
6. Benoeming nieuwe Kascontrôlecommissie.
7. Financieel verslag over 1992 en begroting voor 1993 (exemplaren aanwezig op de vergadering).
8. Bestuursmutaties.

Voor de achtergrond van de bestuursmutaties wordt verwezen naar het jaarverslag van de secretaris. Het bestuur stelt de volgende kandidaten: de heer E. Sprietsma als voorzitter en de heren L.A. den Hollander en B. van den Berg als lid.

Tegenkandidaten kunnen tot uiterlijk zeven dagen voor de verkiezingsdatum gesteld worden, schriftelijk ondersteund door tenminste tien leden. Het Huishoudelijk Reglement eist in dat geval voorts een geschreven verklaring van de kandidaat, waarin deze verklaart bereid te zijn in het bestuur zitting te willen nemen.

Indien de bestuursvoordracht wordt overgenomen zal het nieuwe bestuur er als volgt uit komen te zien:

E. Sprietsma	voorzitter
vacature	secretaris
G. van Beukering-Louwes	tweede secretaris
F. Vervae	penningmeester
L.A. den Hollander	lid
B. van den Berg	lid
P. van den Broeke	adviserend lid.

9. Wat verder ter tafel komt.
10. Rondvraag.
11. Sluiting.

Aansluitend aan de jaarvergadering zal de heer drs. W.A.M. Hessing, provinciaal archeoloog van Zuid-Holland, een lezing verzorgen met als titel *De ontdekking van de Corbulogracht*.

In 1989 troffen AWN-archeologen in een nieuwbouwwijk van Leidschendam een opgevlude geul van dertien meter breed en drie meter diepte aan. Latere opgravingen door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek bevestigden het vermoeden dat het hier gaat om de in de Romeinse tijd gegraven Corbulogracht. Door dendrochronologisch onderzoek van palen uit de plaatselijk aangebrachte beschoeiing bleek dat de desbetreffende bomen gekapt waren tussen 46 en 50 na Chr. Deze datering stemt overeen met het uit historische bron bekende moment waarop generaal Corbulo de aanleg in gang zette: het jaar 47 of kort daarna.

Op een bepaald punt versmalde de waterweg zich tot een breedte van vijf meter en waren de walkanten beschoeid met zware eikehouten palen. Wellicht was hier een voorziening voor het reguleren van het waterpeil, zoals een sluis. Tijdens de lezing wordt uiteraard de relatie gelegd tussen deze geul en de huidige Vliet (Rijn-Schiekanaal), die al sinds jaar en dag met de Corbulogracht geïdentificeerd wordt.

Na afloop van de lezing is er gelegenheid tot het nuttigen van een hapje en een drankje.

NOTULEN VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE AWN-AFDELING RIJNSTREEK, gehouden op dinsdag 12 mei 1992.

Aanwezig zijn zes bestuursleden en elf leden, waaronder de heer H. Hardenberg als afgevaardigde van het hoofdbestuur.

Berichten van verhindering zijn ontvangen van de heer L. den Hollander en mw. S. van der Meulen.

De voorzitter, D. van der Kooij, opent de vergadering om 20.15 uur.

1. Er zijn geen ingekomen stukken.
2. Mededelingen:
 - a. De heer Bervaes komt op 10 juli in het kantorengedouw "De Aar" te Alphen aan den Rijn een toelichting geven over het interpreteren van infrarood luchtfoto's.
 - b. Door de amateur-archeologische vereniging "Golda" (geen AWN-afdeling) is gevraagd of onze afdeling assistentie wil verlenen bij een voorgenomen opgraving te Nieuwerbrug.

3. De notulen van de vergadering van 7 mei 1991 worden vastgesteld onder aantekening dat het jaartal 1992, genoemd in punt 10 op p. 5, moet zijn 1991.
4. Het jaarverslag van de secretaris wordt conform het voorstel vastgesteld.
5. De heer De Baar brengt namens de kascommissie verslag uit en meldt dat de boeken in orde bevonden zijn. De commissie stelt voor het bestuur voor het beheer in 1991 te dechargeren.
6. De heer Miedema blijft als lid van de kascommissie nog een jaar aan. De heer Den Hollander heeft toegestemd om voor 1992 zitting te nemen in de kascontrolecommissie.
7. Omdat de penningmeester nog niet aanwezig kan zijn, wordt de behandeling van het punt financiën tot later op de avond uitgesteld.
8. Bestuursmutaties. Als nieuwe voorzitter is voorgesteld Gijsbert Jansen en als bestuurslid mw. Joanna Aldred, die overigens wegens vakantie afwezig is. Er zijn geen tegenkandidaten gesteld en de vergadering verkiest bij acclamatie de voorgestelde kandidaten.
Hierna neemt de nieuwe voorzitter het woord en dankt zijn voorganger, Dick van der Kooij, voor zijn vele inspanningen. Hij spreekt de hoop uit dat hij zich voor de afdeling blijft inzetten. De veranderingen van de afgelopen jaren betekenen een behoorlijke uitbreiding van de taken en verantwoordelijkheden van het bestuur. Hierbij kunnen met name genoemd worden het eigen gebouw aan de Geregracht, publikaties in de pers enz. Ondersteuning van een ervaren en actief lid als Dick kan dan ook eigenlijk niet gemist worden.
9. Er komt verder niets ter tafel.
10. Bij de rondvraag signaleert mw. Aleid Muller een verschil in het aantal in het jaarverslag op p. 8 genoemde leden van de afd. Rijnstreek en het aantal leden dat onze afdeling volgens het hoofdbestuur (de heer Schoorl) heeft. De secretaris meent dat zijn telling juist is. Het verschil zit hem waarschijnlijk in een (gering) aantal leden dat, uitgaande van hun woonplaats, bij een andere afdeling hoort, de zgn. buitenleden.
De heer De Baar wijst erop dat de AWN-afdeling Rijnstreek in 1993 twintig jaar bestaat.

Hierna wordt de vergadering geschorst i.v.m. de uitgestelde behandeling van punt 7. De heer De Baar houdt vervolgens een lezing over *Archeologie in de Rijnstreek vóór Reuvens*.

Nadat de penningmeester gearriveerd is, wordt om 21.50 u alsnog punt 7, het financieel verslag over 1991 en de begroting voor 1992, behandeld.

1. Verlies- en winstrekening: de rekening over 1991 toont een exploitatiete-

kort van ca. f 2000,--. Er werd geen enkele subsidie ontvangen, hoewel er wel enkele aanvragen bij een paar gemeenten lopen. Daarbij is rekening gehouden met een post overheadkosten.

2. De balans laat zien dat de constructie van de tussenvloer in de werkruimte f 845,93 gekost heeft.

De heer Wassink is van mening dat als toelichting bij het batig saldo vermeld moet worden dat het hierbij gaat om aangevraagde subsidies voor al gedane uitgaven.

3. Begroting 1992: het hoofdbestuur heeft voor 1992 een eenmalige bijdrage van f 750,-- toegezegd. Daardoor kan er toch een batig saldo verwacht worden. De grootste kostenposten zijn de werkruimte (stroomkosten en water) en de afschrijvingen.

De nieuwe voorzitter voegt hieraan toe dat het structurele tekort voorlopig blijft. Dit is voortdurend een punt van aandacht van het bestuur. Penningmeester Fred Vervaeft haakt hierop in door als voorbeeld van de moeizame fondsenwerving te noemen dat gemeenten alleen subsidiëren als er sprake is van een duidelijk gemeentelijk belang. Dat op het archeologisch vlak onderzoek van het bodemarchief een gemeentelijk belang is, is soms maar moeilijk duidelijk te maken.

Vervolgens worden rekening, balans en begroting goedgekeurd.

De voorzitter sluit hierna de vergadering om 22.05 uur.

A.W.N.-Rijnstreek: veldwerk en andere activiteiten.

De huidige laagconjunctuur in het veldwerk duurt voort. Gedurende twee dagen werd in Leiden in de Rembrandtstraat de ontgraving gevolgd van een diepe bouwput achter het café de Grote Beer. Tot grote diepte (bijna drie meter) speelde zich dit geheel af in de invullingen van de aangeplempte Witte Singel. Een ongestoord niveau werd in de bouwput zelfs niet bereikt; dit lag nog een 40 à 50 cm lager. Middels een nog te verrichten hoogtemeting kunnen deze bevindingen vergeleken worden met de resultaten van de opgraving van de Witte Poort, naar aanleiding waarvan destijds een discussie over het vroegere waterpeil ontstond. In verhouding is het vondstmateriaal schaars: datering vanaf 15e eeuw met een nadruk op de 19e eeuw.

Een zeer curieuze vondstmelding werd begin van het jaar ontvangen van de Leidse politie: in een hoop zand op de Hooglandsekerkgracht lagen menselijke botten en schedels. Wat daarmee te doen viel? Deze stort bleek afkomstig uit de achterplaats van Hooglandsekerkgracht 56, een van de kerkhuisjes, dus pal tegen de kerk zelf aan. Hier werd straatwerk verricht, waar bij graafwerk t.b.v. een afvoerkolk deze botten tevoorschijn gekomen waren (geen schedels

overigens). Volgens de stratenmakers lag een en ander los in zand zonder verband. Jammer genoeg was het werk bijna voltooid, want er waren ook nog enige funderingen gesignaleerd. Het archeologisch belang van de skeletresten leek nihil, zodat bij de aannemer op een definitieve dumping is aangedrongen om het gevaar van een hermelding uit te schakelen. Historisch gezien moeten de botten dateren van vóór 1636, toen het kerkhof rond de kerk definitief gesloten werd wegens acute en absolute "overbevolking" na de pestepidemieën van 1624 en 1635. De huizen zijn in 1650 erop gebouwd. Begraafplaatsen op de stadswallen vervingen de kerkhoven.

Een eigen waarneming werd gedaan op de Langebrug voor de voormalige Petruskerk, thans Brandweerkazerne. In het trottoir werd hier een gasbuis gelegd, die vanwege de teruggeplaatste rooilijn dwars door de huizen van de Langebrug ging, de zgn. Kleine Ruïne, in puin gelegd bij de Ramp met het kruitschip in 1807. Vier zijgevels waren doorsneden, die in opstand twee enkele huizen en een smal huis of een steeg vertegenwoordigd kunnen hebben. In één geval was het tongewelf van de kelder nog volledig bewaard (zie de afbeelding op het omslag). Gezien het werk van de aannemer was voor weinig meer tijd dan direct fotograferen. Dit probleem werd op zeer gelukkige wijze opgelost doordat de fotograaf van het Gemeentearchief, de heer J. Lagas, bereid bleek onmiddellijk in de put te springen. De moraal van deze gang van zaken is bij iedere archeologisch geïnteresseerde in Leiden bekend!

Te Voorhout heeft de Stichting RAAP haar onderzoek op de voorburch van Teylingen afgesloten. Door weerstandsonderzoek werden op twee plaatsen funderingsresten, vermoedelijk van de houtvesterswoning (17e eeuw) aangetoond. Verder een deel van een voormalige gracht. In de rapportage wordt niet gerept van de simpele methode van het prik- of stootijzer om muurwerk te volgen.

Op de Geregracht werd doorgewerkt aan Koudekerk-Klein Poelgeest. Van het metaal wordt een catalogus gemaakt. Ook wordt bekeken wat gerestaureerd moet worden. Over de uitwerking van Alphen-Julianastraat/Couvée in algemene zin en inpassing van deze gegevens in wat van Romeins Alphen bekend is, is uitgebreid gediscussieerd. De grote hoeveelheid bodemmonsters is door Bob van den Berg op de R.O.B. uitgezeefd.

Met het oog op publicatie is de uitwerking van Leiderdorp 1984/5 weer opgenomen. Door de heer H. Kars (R.O.B.) werd het natuursteen gedetermineerd. Dit bood een voor de vroege Middeleeuwen vertrouwd spectrum. Een doos met slakmateriaal werd op de R.O.B. achtergelaten voor bestudering door mw. C. Joosten.

UIT DE PERS

De Leidse (en vaak ook regionale en landelijke) pers schonk weer diverse keren aandacht aan Archeon te Alphen aan den Rijn. Spectaculaire zaken als de opbouw van het uit Sevilla gehaalde hoofdgebouw en de plannen voor een soort mono-rail tussen het station en het themapark (en wellicht ook nog Avifauna) haalden meer dan eens de krantenkolommen. Maar wellicht wordt daarmee wel bereikt dat tal van op zich niet zo sterk geïnteresseerden nu toch wel nieuwsgierig gaan worden en zodra het park is opengesteld, ook wel eens een kijkje willen gaan nemen. Hopelijk geeft het aan onze afdeling op 8 mei geboden voorproefje een bevestiging van de hooggespannen verwachtingen!

Het meer in Universitaire kring bekende weekblad *Mare* van 4 maart bevatte een uitvoerig verhaal over de 'waterdrager' W. Kuijper, botanisch analist bij Pre- en Protohistorie. Hij vertelt daarin eerst als archeologisch tekenaar werkzaam geweest te zijn, maar het steeds maar natekenen van dezelfde potten beviel niet echt. Het determineren van pollen en zaden, hoewel ook wel eens saai, daarentegen wel. Voor iemand met als hobbies biologie (vooral schelpen) en geologie lijkt dat niet zo vreemd. Hij vertelt dat hij, als lid van het niet-wetenschappelijk personeel, toch mag publiceren en noemt dan zijn artikel over een opgraving in Alphen, met name over wat een Romeins officier zoal at, zoals perziken, olijven en (heel veel) oesters.

BOEKBESPREKINGEN

Dever-Bulletin jaargang 3 1992 is alweer het derde uit een reeks, die steeds lezenswaardiger wordt. Bij het verschijnen van de eerste jaargang in juli 1990 hoopte de redactie in de toekomst ook bijdragen te kunnen opnemen over onderwerpen uit de historie van de hele streek. In het voorwoord van die eerste jaargang uitte voorzitter J. Beenakker zelfs de overtuiging dat het bulletin zou 'uitgroeien tot een volwassen tijdschrift dat in de toekomst wellicht meer dan éénmaal per jaar kan verschijnen'. Zóver is het thans nog niet, maar het nu verschenen bulletin ademt al helemaal de geest van een gezien de bescheiden middelen toch vrij professioneel blad, en wie weet komt ook die hogere verschijningsfrequentie er nog eens van. In dit bulletin is veel aandacht komen te liggen op Teylingen, dus de wijdere omgeving dan alleen Dever.

Vanzelfsprekend bevat dit bulletin een aantal redactionele zaken, zoals een In Memoriam voor de vroegere drijvende kracht achter het herstel van Dever ir. A.H.J. Paardekooper, het jaarverslag van Stichting Dever 1991-1992, agenda's, een cursus "Historisch-Geografisch Onderzoek" enz. De meer van blijvend belang zijnde artikelen worden hier kort gesignaleerd. J. Beenakker schrijft

uitvoerig over 'Tussen Noordzee en Haarlemmermeer: een onderzoek naar de historisch-landschappelijke ontwikkeling van Lisse en omgeving'. In 1991 verleende de gemeente Lisse een subsidie voor een onderzoek naar die landschappelijke ontwikkeling. De auteur beschrijft wat er allemaal is onderzocht, zoals (om maar een greep te doen) de waterstaat, het verkavelingspatroon, het grondgebruik en de demografische ontwikkeling. Hij meldt met het onderzoek gereed te zijn, zodat de publikatie in 1993 tegemoet gezien kan worden. In een volgend artikel beschrijft I.M. Maes 'Bouwkundige wetenswaardigheden van de woontoren Dever III'. Nadat de AWN-leden Menno Dijkstra en Rob Pex in het eerste bulletin al een reconstructie van het voorhuis van Dever gegeven hadden, komt de auteur tot een beslist knap te noemen reconstructie van de vroegere trapopgang van de ridderzaal via een bordes naar de kapelzaal. Ooit is dat bordes benut om er treden op te metselen en het vervolg werd uitgekapt in de massieve muren van de donjon. Vervolgens deelt C. van Biezen een en ander mee uit de rekeningen van de houtvesters van de graven van Holland, die zetelden op Teylingen. De citaten die hij overvloedig rondstrooit zijn echter amper te begrijpen, mogelijk mede door een aantal lees- of drukfoutjes? Hoezeer de materie ook interessant is, en het commentaar van de auteur redelijk klinkt, had de wijze van presentatie anders gekund.

Een volgend artikel is van F.W. van de Veen. Na een zeer uitvoerige inleiding over het afzanden van het binnenduin komt hij tot waar het werkelijk over gaat: de opgraving onder Hotel de Duif aan de Heereweg. Met Dijkstra en Pex bovengenoemd werden enkele stukken muurwerk aangetroffen, alsmede een afvoergoot van bakstenen en tegels, zonder dat het mogelijk was de functie en ouderdom ervan te bepalen. Aan losse vondsten kwamen vooral reukwaterflesjes, delen van lepels en scherven van aardewerk uit de Maastrichtse fabriek van Petrus Regout van na 1888 tevoorschijn. Het verslag wordt beëindigd met het betoog om in Huys Dever een depot of vondstenregister in te richten.

Secretaris dr. B. Bergman schrijft een heel aardig verhaal over 'Dieren bij Dever', maar voor archeologen doet dat minder ter zake. Meer aansprekend zal zijn het artikel van K. Vlierman van de directie Flevoland van Rijkswaterstaat, afd. Scheepvaartarcheologie, over 'Een werkschuit in de gracht van kasteel Teylingen'. Hij komt tot de conclusie dat het gevonden wrak gediend moet hebben als een soort praam om werkzaamheden te verrichten aan b.v. het muurwerk van het kasteel. Helaas ontbreken er wat onderdelen die de functie nog beter hadden beklemtoond, en kon hij geen datering geven, omdat het dendrochronologisch onderzoek nog niet afgerond was, maar zijn schatting is rond 1675.

Al met al een zeer lezenswaardig bulletin, dat een ieder van harte aanbevolen kan worden. Hopelijk weet de redactie het hoge peil te handhaven en zelfs nog uit te bouwen.

P.J.M. de Baar

DIVERSEN

Archeologie heeft tal van raakvlakken met aanpalende disciplines. Een grote stad als Leiden telt verenigingen e.d. voor tal van deze disciplines. Bekend zijn de Industriële Archeologie, op welk terrein de STIEL (Stichting Industrieel Erfgoed Leiden) werkzaam is, Monumentenzorg, vertegenwoordigd door diverse organen, Oud Leiden enz. Een minder bekend terrein is dat van bouwgeschiedenis. Tal van ingrijpende restauraties of verbouwingen zijn niet alleen voor archeologen interessant, maar ook voor bouw- of architectuurhistorici. Vaak kunnen zij niet zonder elkaar: sommige opgegraven vondsten kunnen pas gedetermineerd worden als de functies van het gebouw in de loop der eeuwen bekend zijn, en dat wordt vaak pas bekend na een grondig onderzoek aan het gebouw (door alle muren af te pellen en de bouwsporen te documenteren en te interpreteren) en in de archieven. Ook in Leiden staan tientallen panden met vaak nog grote gedeelten middeleeuws muurwerk, zeer oude kapconstructies of zomaar details die van bouwkundig belang zijn. Zelfs het van de muren gescheurde behangselpapier bezit aan de achterzijde soms nog delen van oudere muurbekleding, die bijna niet meer voorkomen, zoals goudleer. Iedereen weet met hoeveel respect de gemiddelde aannemer en werkmans dat soort unieke zaken behandelt: wat niet enigszins gemakkelijk te handhaven is, wordt zonder pardon gesloopt en weggegooid. Velen betreuren het dat op die manier veel onvervangbaar cultuurgoed verdwijnt, maar met name ook dat er geen documentatie gemaakt is van alles wat verdwenen is. Het inmeten en fotograferen kost uiteraard veel tijd, maar erger is vaak het totale onbegrip bij bouwvakkers en zelfs wel architecten. Wanneer zij het niet doen uit eigener beweging of onder dwang van contracten of wettelijke bepalingen, dan moeten particulieren het maar doen. Aldus is ook in Leiden een Werkgroep Bouwgeschiedenis werkzaam. Die houdt in de gaten waar er bouwwerkzaamheden verricht worden of zullen gaan worden en tracht nog op tijd tot documentatie over te gaan. Als er óók gegraven gaat worden, seinen de leden de AWN of andere instanties in. In de gedachte dat waar de ene hand de andere wast, beide daarvan schoner worden, vraagt de werkgroep tips over aanstaande bouw- en sloopwerkzaamheden aan panden waarvan een redelijke ouderdom verwacht mag worden (al zie je dat aan de voorgevel er vaak niet aan af). En mochten er AWN-leden zijn die willen helpen bij bijv. het inmeten of tekenen van dit soort panden of onderdelen ervan, dan zijn zij uiteraard welkom. Meldingen van allerlei soort kunnen gedaan worden bij de voorzitter van de Werkgroep Bouwgeschiedenis, architect Taco Mulder, Pieterskerkhof 4, Leiden, te. 071-141217.

VELDWERK-AGENDA

- Alphen: Veldverkenning in buitengebied.
- Hillegom: Centrum. Terrein vrijgekomen, dat misschien interessant is.
- Leiden: Diverse projecten. Er zijn enkele contacten gelegd. Door de verschillende en onberekenbare snelheden van de plannings is het onmogelijk te zeggen wat nu, later of nooit aan de orde komt. Meldingen van leden welkom!
- Oegstgeest: Endegeest. Voortzetting onderzoek op korte termijn.
- Rijnwoude: Kerosineleiding. Data nog onduidelijk.
Koudekerk, Hondsdijkse polder. Vervolgonderzoek door boringen.
Koudekerk, Afkleding. Vooronderzoek door boringen.
Hazerswoude, Rijksweg 11. De werkzaamheden worden gevolgd.
Hazerswoude Rijndijk. Mogelijk prikonderzoek Bij-Lust.
- Voorshoten: Roucoop. Fundering, wacht op droge periode.
Veurseweg. Funderingen in weiland; dito.
Centrum. Twee bouwprojecten.
Watertransportleiding. Doorsnijdt in O - W richting de strandwallen.
- Warmond: Lokhorst/Oud-Teylingen. Proefsleuven, zo spoedig mogelijk.